

birge; Bohumín = Oderberg) do Moravskih vrat, medtem ko dalje (= zadnje poglavje) večjih terenskih težav ni.

Na kraju dodaja napotke za nadaljnja raziskovanja, opozarja, kako pomembno je ugotavljati vsakovrstne stare vodne regulacije; dalje, priporoča fotografiranje za letal in podobno.

Delo zaključuje pomanjkljiva in nesistematična bibliografija, prožen seznam krajevnih imen z ustreznimi prevodi in enačenji ter zelo dobra velika karta s pazoritvijo tras.

Jaroslav Sašel

Melinda Kaba, Die römische Orgel von Aquincum (3. Jahrhundert). Mit einem Beitrag von Ernő Gegus: Spektralanalytische Untersuchung der Bestandteile der Orgel von Aquincum. (Musicologia Hungarica, 6.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976, 89, 144 str., 26 risb, 55 tabel.

Najdba v Akvinku 1931. leta (L. Nagy, Die Orgel von Aquincum, Budapest 1933) je obogatila kulturno zgodovino in posebej glasbeno zgodovino z dragocenim členom v razvoju glasbil — hidravlo ali hidro, kot jo imenuje pripadajoči donatorski napis, rimskimi hidravličnimi orglami. Izkopali so jih ob gradbenih delih v južnem delu rimskega Akvinka, v kletnih prostorih v požaru uničene stavbe 3. stoletja. V požaru je bilo uničeno leseno ohišje, kovinski deli pa so v toliki meri ohranjeni, da omogočajo dokaj zanesljivo rekonstrukcijo. Najdba je seveda dobila častno mesto v majhnem, a bogatem muzeju Akvinka, vendar je bila med vojno kljub temu, da so jo zaščitili in shranili na varnem mestu, poškodovana in izgubilo se je nekaj delov. Vprašljiv je bil vsekakor tudi restavratorski poseg leta 1958, ko so originalne sestavne dele dopolnili in tako napravili rekonstrukcijo. Zato se je muzej povezal z madžarsko Akademijo, ki je leta 1967 imenovala posebno komisijo in pod njenim vodstvom je bila izvedena ponovna konzervacija. V toku dela so se pojavili mnogi za pravilno rekonstrukcijo važni detajli, ki jih Nagy ni mogel opaziti, in tako se je pokazala potreba, da se celotna najdba z dobrimi risbami in fotografijami ter z vsemi rezultati novega posega objavi. To nam prinaša knjiga Melinde Kaba.

Kratkemu uvodu (7–10) sledi katalog (Beschreibung der Orgel, 11–39), pa

nekaj podatkov o vprašanih tonskega sistema in konstrukcije (Der Klang der Orgel, 40–41) in spisek rimskodobnih upodobitev orgel (42–43). Na str. 45–53 nato Ernő Gegus daje rezultate spektralne analize posameznih delov orgel, kjer ugotavlja zanimive razlike v zlitini za posamezne funkcionalne dele. Sledi 26 risb po katalogu in 55 tabel s fotografijami izkopišča, razstavljenih orgel, konzerviranih sestavnih delov, rekonstrukcij in upodobitev na rimskodobnih spomenikih. Knjigo zaključuje register (143–144).

Orgle je leta 228 poklonil kolegiju centonarijev prefekt istega kolegija in član mestnega sveta Gaj Julij Viatorin — tako nam pove bronasta napisna ploščica, ki je bila sestavni del instrumenta. Imajo 52 piščali v 4 vrstah po 13 (1 vrsta odprtih in 3 zaprtih) (najdaljši fragment 21 cm, premeri od 0,7 do 1,8 cm), 4 registre za vklapljanje vsake vrste posebej ob strani, spredaj pa 13 nastavkov za tastaturo z vzmetnim sistemom za vračanje tipk oziroma zapiralnih ploščic v prvotni položaj. Od sistema vpihavanja ni nič ohranjenega, vendar bi pa iz imena na napisu sledilo, da je bil pogon na vodo. Ohišje iz smrekovega lesa (resonančni vložki so bili iz hrastovega) je bilo obito z okrasnimi bronastimi letvami, prečni vezni trak piščali pa se je na obeh straneh zaključeval z veliko figuralno okrašeno aplikco.

Razumljivo je, da je tako dobro ohranjen instrument odprl vprašanje možnosti rekonstrukcije tonskega sistema glasbe, ki se je na njem izvajala. Že leta 1932 je tvrdka Angster iz Pečuha izdelala prvo rekonstrukcijo orgel, in ta je prišla v vse priročnike o zgodovini glasbil. Tvrdka Walcher iz Ludwigsburga pa je leta 1969 izdelala nov model in kot rezultat študija ob tej rekonstrukciji je izšla knjiga W. Walcher-Mayer, Die römische Orgel von Aquincum, Stuttgart 1970 (z razpravami o antični glasbi C. Strouxa in J. Lohmanna). Na podlagi novih rezultatov ob konzervaciji je K. Szigeti objavil razpravo Die ungelösten Probleme der römischen Orgel von Aquincum, Studia Musicologica 13, Budapest 1971, 3 ss. Vsekakor je zavrnjena prvotna razlaga (Angster), da imamo opravka s kromatično lestvico. Po Szigetiju odprte piščali dajejo 13 tonov diatonične lestvice (brez b) od a" do c'.

S knjigo M. Kaba je ta izjemna najdba dobila nadvse korektno kataloško objavo z dobro risarsko in fotodokumentacijo, in na te podatke se bo moralo opreti vsako bodoče preverjanje rekonstrukcije in tonskih zmogljivosti akvinskih orgel. Spomnimo se ob koncu, da nam o muziciranju na orglah v tem istem Akvinku v nekako istem času govori tudi pretresljiv nagrobnik, ki ga je svoji zgodaj umrli ženi, »artibus edoctae Sabinae«, ki je ne le lepo pela in ubirala strune, temveč tudi »spectata in populo hydraula grata regebat«, postavil hydraularius salariarius legionis II adiutricis.

Božidar Slapšak

M. Schindler, S. Scheffenegger, *Die glatte rote Terra sigillata vom Magdalensberg*, Kärntner Museumsschriften 62, Klagenfurt 1977, Textband 403 strani in načrt najdišč, Tafelband 178 tabel s komentarjem.

Pred nami sta dva zajetna zvezka, ki nadaljujeta serijo monografskih obdelav skupin najdb z izjemnega zgodnjerrimskega Stalenskega vrha (Magdalensberg) nad Gosposvetskim poljem. Serijo izdaja deželni muzej za Koroško. Avtorici sta obdelali gradivo, najdeno v letih od 1948 do 1966, in mu priložili še nekaj poznejših zaključenih najdiščnih skupin. Kratki uvod redaktorja H. Vetterja vodi v prvi del razprave, kjer Maria Schindler obdelava oblike. Del je bogato razčlenjen. Najprej avtorica spregovori v posebnem poglavju o najdiščih in njih dataciji, nato predstavi skupine izdelkov iz sigilate. Ta način obdelave je do neke mere nov v monografijah o sigilati, je pa zelo ustrezen, saj je barva gline, glazura itd. močno vodilo v interpretaciji, Stalenski vrh se pa je skozi sedemdeset let svojega stika z rimskim imperijem zalagal z lončenino iz raznih proizvodnih središč. Nato sledi zelo razčlenjena analiza oblik z opisom le-teh. Razdeljena je v glavne oblikovne skupine. Posebej so pred nami izjemne zgodnje oblike iz časa prehoda sigilate v rdečo, sledi prva večja in zgodnja serija oblik z vodoravnim robom in serija oblik s poševnimi robovi. Vrste se obravnave manjše zgodnje skupine zaobljenih robov, oblik s klekom v steni, raznih mešanih oblik in oblik nekega perifernega proizvodnega središča. Tem obravnavam sledi obravnava tipov S I

(service I), obravnava posod s pokončnim robom, izčrpna obravnava tipov S II z ekskurzom k zgodnjim aplikacijam in stopničastemu prehodu med dnom in robom posode (Viertelrundstab). Delo posebej obravnava kot tretjo veliko serijo sigilate s Stalenskega vrha posode z zaobljenim robom klasične dobe aretinske »neokrašene« sigilate, kot četrto serijo pa posode s pokončnim robom iz klasičnega časa aretinske in padske proizvodnje. Na koncu sledi del izjemnim oblikam, izjemnostim po posameznem načinu izdelovanja, obdela posebej dna in noge tistih posod, ki jih tipološko, ko so fragmentirane, ni moč posebej opredeliti in obravnava redke južnogalske izdelke. Ta del knjige konča vrsta povzetkov in primerjalnih ter preglednih registrov.

Obdelava oblik, ki ne zasleduje le posameznih delavnic (to smo srečevali dosedaj v temeljni literaturi o terri sigillati, še zlasti o italiski sigilati), ampak je zasnovana na gradivu z nekega najdišča, ima prednost, da nudi izsek iz pravega življenjskega procesa, nalaga pa avtorju celo vrsto dodatnih nalog. Odtod odstopanja v shemi tipološke delitve. Sprememba tipološke sheme pa hkrati dokazuje, da z dosedanjim vedenjem o oblikah še zdaleč ni zajeto vse o tem, kako se je sigilata v resnici razvijala in kako so jo delali. Vsa poglavja so začetno razporejena. Pri vsaki obdelavi avtorica povzame izhodišča, ki so ji služila na začetku in opozori na sklepe, ki jih je narekoval material ali najdišče. Posebej naj poudarimo, da ji nikdar tipologija ni sama sebi namen — ob analizi oblik večkrat govori o navadah pri mizi, izdelavi, prodaji, transportu itd.

V drugem delu knjige pa Susanne Scheffenegger obravnava žige na »neokrašeni« sigilati. V uvodu razloži metodo dela, nato zasleduje žige iz posameznih proizvodnih krogov. Podrobneje razčleni nomenklaturu žigov in zbere nove, doslej neznane žige. Nadalje, kot je treba, analizira oblike žigov in nato celostno predstavi (zlasti tu je tekst podprt z dosledno govorico tabel!) signirane izdelke tudi kot oblike. Posebno poglavje govori o času nastanka oziroma uvoza na Stalenski vrh in še druge o zakonitostih izdelovanja in trgovine. Posebej se posveti najdbi NG/34, nato podrobno analizira imena. Posebej obravnava še odtise gem in žige z drugimi